

EGYETEMI HALLGATÓK OLVASMÁNYAI

HA AZ EGYETEMI HALLGATÓK irodalmi tájékozottságát vizsgáljuk, szükségesnek látszik megemlíteni, milyen készséggel, készséggel jönnek az egyetemre. E folyóirat közelmúlt számaiban olvashattunk a középiskolások olvasmányairól¹; az itt nyert képet fölelevenítve és kiegészítve a két felső osztály olvasmányainak ismeretével, mondhatjuk: a középiskolások minden rend nélkül olvasnak, határozott igény nem vezeti őket. Eredeti, fordított, hazai és külföldi írások közt lényegesen szellemi különbséget nem látunk, jóllehet a külföldi irodalom ismerete a klasszikusokon túlra nem igen terjed. Egyetlen osztályon belül az irodalmi műveltség alakulása minden fokozatát megtaláljuk, a legprimitívebb fajtától a sznobista álorcáig. Az így megmutatkozó ellentétnek van bizonyos egészséges kiegyenlítő ereje; apró baráti és ellenséges csoportok alakulnak, melyek hovatovább egymással versenyeznek a minél szélesebb ismeretért. Eredménye ennek a versengésnek azonban — a vezetés hiánya miatt — csak felületesség és zavar. A vetélkedés pillanatnyi tárgya állandóan változó körből kerül ki, leggyakrabban mégis valami újabb (ritkán legújabb) irodalmi termék. Az iskolai „kötelező olvasmányok” ugyanis nem kötik le hosszasan érdeklődésüket, a tanulás kötelező parancsa egyenesen unttá teszi ezeket és mivel a tanítás egyoldalúsága miatt nem tudnak közelükbe eljutni: nem is lesznek soha személyes élményükké. Az eléjük tárt kész irodalmi értéktételek a régibb irodalmat csak betanult szavak alakjában rögzítik meg bennük. A modern irodalom felé viszont megnyílik a szabad tájékozás lehetősége, s ezért ez nagyobb hatással is van ízlésük és kritikájuk alakulására. Nem lehet meglepő tehát, hogy a középiskolások jelentékeny része izgalommal fordul a baloldalinak nevezett írások felé, s a minőségforradalmat megindító Szabó Dezső hatása alá kerül. A legelső folyóirat, mellyel a középiskolások megismerkednek, a Nyugat, és ez is befolyásolja irodalmi felfogásukat.

Az egyetemre ezzel a múltat nem ismerő és az előzetes kritika nélkül megismert szabadabb gondolatokat minden állásfoglalás nélkül elfogadó irodalmi beállítottsággal jönnek. Itt az eléjük táruló új világ kezdetben lecsökkenti a középiskolai olvasási kedvet és esztendőin keresztül talán egyetlen időszakban sem éri el a régi lendületet, mivel

¹ Fábíán István: Gimnazisták olvasmányai. Magyar Szemle 1936., XXVI. 2.—. L. Ujváry Lajos: A diák olvasmányai. Magyar Szemle XXVIII. 1.

egyéb terhek nehezednek rájuk. S jóllehet tanulmányaik irányításával az irodalommal való kapcsolat szervezesebb és rendszerezettebb fölvetését várhatnák, a vizsgálat alatt elének táruló helyzet közel sem nyújt kielégítő képet. Mert az egyetemi hallgatók igen nagy része előtt az irodalmi haladás a rájuk rótt társadalmi kötelezettségek és a nem kulturális szándékú ifjúsági egyesülések másirányú tervei mellett, kivált a nagytöbbség újabban igen divatos szociológiai érdeklődése miatt, csak másodlagos fontosságú. Látják, hogy a napilapoktól és az ú. n. „irodalmi“ folyóiratoktól a fehérsztafokig mindenütt az aktuális politikai és napi eseményeket teregetik ki, s ez az életszemlélet őket is meghódítja. „Gólya“-koruk ijedt tájékozatlansága hamarosan lekopik róluk; vele együtt a középiskolából magukkal hozott hagyományok is erejüket veszítik. Nem riadnak rá műveltségük hiányos és vázlatos voltára, hanem a kamaszéveket követő szertelen individualizmusukkal a meredező nagy kérdések megoldására igyekeznek felületességgel, hangoskodással és fölényes kézlegyintéssel. A még a középiskolában a jelzett baloldali irodalomból magukba szívott gondolatokkal ezen a nem irodalmi síkon fejlődnek tovább. Az egyetemi hallgatók többsége ebbe, az irodalmi szempontból vizsgálat alá nem vonható, csoportba tartozik. A többség reformer lesz, azonban reformer voltuk nem önmaguk szellemi megreformálásával kezdődik.

Az egyetemi elindulás mutat tehát már olyan mozzanatokat, melyek nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy az egyetemi hallgatók nagy rétege előtt az irodalmi, — teljesebben: a kulturális továbbfejlődés, kapcsolatban egész egyetemi tanulmányi rendünkkel, egyszerűen mellékes kérdés. Legfőképpen pedig azért, mert hiányzik az a szerv, az az egyesülés, mely mintegy a középiskolai önképzőkörök érettebb formájaként az irodalmi, művelődési szervezetet jelentené. S ez teszi érthetővé, hogy a középiskolában annyira jelentős irodalmi műveltség mindenképpen elveszíti kollektív jellegét és az olvasás az intenzívebben olvasók körében is teljesen egyéni mederben folyik tovább. Az irodalmi ismeret fejlesztésére törekvők irodalmi élménye, mivel az egyetemi hallgatók körében nincs olyan közösség, melyben ellenőrizhetnék egymást, sohasem lesz szociális tünet. Következő megállapításainkat ez ok miatt statisztikai adatok, s egynéhány szeminárium belső munkájának megfigyelése alapján mondjuk el. Ugyanezért, amikor az egyetemi hallgatók irodalomkultúrabeli állapotának ismertetéséről esik a szó, csak az általános és közös vonásokat lehet följegyezni és csak az ismertebb írók műveinek útja kísérhető végig. Az egyetemi fakultások kulturális törekvésű hallgatóit vizsgálódásunkban azonban szét kell különítenünk. Az irodalmi érdeklődés és az irodalmi ismeret állapota természetesen más és más körökben. Mert az egyes fakultások hallgatói nemcsak pályaválasztásuk szempontjaiban, de lelkiállapotukban, sőt — ez a lényeges — műveltségi készségükben is lényegesen különböznek egymástól. Először a hivatásuknál fogva „irodalmároknak“, a bölcsészhallgatóknak irodalmi képét vetítjük föl és a többi fakultás hallgatóinál tapasztalható helyzetet ehhez viszonyítjuk. Az ismertetés ilyen módja persze közel sem akarja azt a látszatot kelteni, mintha a bölcsészhallgatók irodalmi műveltsége vitán kívül a legmagasabbrendű volna. Ezt már

csak azért sem lehetne állítani ilyen általános értelemben, mert róluk szólván, szét kell választani a filológusok, historikusok csoportját (hozzájuk esetleg még a matematikusok egy része csatolható) és a többi szakon levőket, akikre nem érvényesíthetők a következő megállapítások. E második csoport jóformán semmit sem olvas és az irodalmi műveltség számukra terra incognita.

Az előbbieket a középiskolai olvasásmód megszokott modorában folytatják olvasásukat és az egyetemre hozott érdeklődésüktől erősen befolyásolva választják ki olvasmányaikat. Legnagyobb többségük kerüli a problémákat, nyugodt, tartalmas olvasmányokat keres és ezért elsősorban a már ismert írók előttük még ismeretlen munkáit olvassák. Sorban előveszik Herczeg Ferenc könyveit, egyiket a másik után. Középiskolás korok szeretetével Gárdonyitól úgyszólván mindent elolvasnak. Érdeemes megjegyezni, hogy viszont a régebben olyannyira kedvelt Mikszáthot egyetemi hallgató alig veszi a kezébe; véleményük szerint már eléggé ismerik. Még Szabó Dezsőnek, a középiskolai két utolsó osztály legnagyobb hatású írójának könyveit sem forgatják a régi lelkesedéssel. Mint új ismerősök csatlakoznak a fenti csoporthoz: Csathó Kálmán, Erdős René, távolabbról: Surányi, Gulácsy Irén, Berend Miklósné és egy bizonyos szentimentális időszakban Komáromi János hangulatos regényei. Kevesebb állandósággal Ambrus Zoltán és Tormay Cecil írásai. Elsősorban tehát azokat a könyveket forgatják, melyekben a közelmúlt társadalmi kérdései és élete terülnek szét. Az úri társadalom problematikája fogja meg a hallgatók nagy többségét, legalább is az egyetemi évek elején, s ennek az irodalomnak a szemlélete lesz az ő irodalmi szemléletük, ami, ha mással nem is, de vésses egyoldalúsággal akadályozza meg irodalmi ismeretük teljesebb és objektivebb kialakulását. Jelzett „baloldali“ érdeklődésük ugyan más egyéniségű írók felé is fordítja őket, de pl. Móricz Zsigmond leplezetlen vérmérséklete, mint az eleddig ismeretlen másik világ jelentkezése, első megbotránkoztatójuk és Móricz minden nagy olvasott volta ellenére sem népszerű az egyetemi hallgatók körében. Míg a szerelmi részletekben hasonlóan nyílt Zilahy Lajost szeretik, mert regénytémái és alakjai közel rokonok a megszokottan zavartalanul élvezett Herczeg Ferenc-féle világgal. E megszokottságuk miatt idegen tőlük őszinte szeretetük mellett Móra Ferenc is, még inkább pl. Harásny! Kálmán, akinek Kristálynézőkje egy legkülönfélébb szakos hallgatókból álló társaság előtt csak meg nem értett fantasztikus regény maradt.

Ezek az ellentétes hangú írások alig zavarják meg őket és, ha fölvetjük a kérdést, hogy milyen irodalomtudatosító folyamat játszódik le az említett olvasók lelkében, akkor nagyon egyszerűen csak annyi mondható: alig valami. A tájékozatlanság érzése nem indítja meg bennük a rendszerbe foglalásra, a megértésre, a gondolatok és az eléjük táruló társadalmi kép kritikájára való törekvést. A középiskolai szobortisztelő irodalomszemlélet sem melegszik föl az újabb olvasmányok ismerete által. Ez teszi érthetővé, hogy értékelésüket egyfelől a közöny (az újabban megismert könyvekkel szemben), másfelől a megokolatlan lelkesedés fejezi ki. De még lelkesedésük mellett is, az

írókról nem a saját, akár elfogult véleményük szerint beszélnek, hanem csak a kézikönyvek és az elszórt ismertetések mondatait ismétlik, mivel legnagyobb részük önállóan gondolkozni nem is mer. Így érthető, hogy lelkükben nem él a többre vágyás, a világosan látás nosztalgája, az irodalmi kultúra termékeny melegágya.

Az egyetemi hallgatóság olvasó tagjai körében az irodalmi ismeret állaga a jelzett mozdulatlan könyvtömeg. Legnagyobb részüket az irodalom továbbfejlődése nem érdekli s ezért minden újabb irodalmi jelenség közönyös előttük. Van ugyan egy típus, amely a divatos, új regényeket forgatja, de ez az irodalomban csak időtöltő eszközt keres és az irodalmi igényesség legprimitívebb megnyilvánulásaként olvassa, ami elébe kerül. A problémát, az analízist, egy-egy új világkép fől-vázolását unalmasnak találja, viszont Pitigrilli, Ursula Parrot, a két-pengős regények legállandóbb olvasmányai, éppúgy, mint a hazai bereklámozott regények Harsányi Zsolt kötetivel az élen. Ez a típusú olvasó elszakad minden teljesebb igényű irodalmi látástól és gyökér-telenségével szinte egészségtelen képet mutat. Az ilyen felfogásból általános társadalmi jelenség származik, de szerencsére az egyetemi hallgatók között aránylag kevesen vannak, akik ez egészségtelen iro-dalmi felfogásukat a társadalomba is kivetítik.

Láthatjuk: az egyetemi hallgatók többsége nem él sem a jelen, sem a közelmúlt irodalmának logikus rend szerinti ismeretében. Az olvasás rapszódikus volta csak esetlegesen ébreszt gondolatokat bennük. Az irodalom egységes szemléletére nem törekszenek. Pedig megállni a társadalom egyetlen osztályával foglalkozó irodalom szemlélésénél, vagy szakítva mindezzel, a mostani napok aszfaltregényeinek és divatos könyveinek mozi igényű olvasásánál, ez elfogadhatatlan állapot. Úgyhogy ez az „élvező“ csoport feltétlen irányításra szorul, irodalmi érdeklődése csak akkor lesz kielégítő, ha a fejlődés gondolatának szemmeltartásával erősödik meg.

BIZONYOS azonban, hogy van nyoma egy kis rétegnél az egészséges irodalomszemlélet alakulásának is. Ennek első jele a rendszeres olvasás. A komolyabb irodalmi érdeklődésű hallgatók a már fölemlített regé-nyeken túljutva azokat olvassák intenzívebben, amelyeket a többiek csak futólagosan vesznek a kezükbe. Állandóbb olvasmányaik Földi, Márai, Körmendi regényei, különösebben az erdélyi írók írásai, közöt-tük a legtöbbre értékelt Tamási Áron, Nyíró József és a tanulmányíró Makkai Sándor könyvei (Makkai regényeit nagyon ellentétesen ítélik meg). Olvasmányaikon keresztül az irodalompolitikai kérdésekhez is igyekeznek hozzá férni. Az olvasottakat megbeszélik, a kérdéseket megvitatják. Kétségtelen jele ez a magasabb irodalmi kultúrára törek-vésnek. Ők az egyetlen kollektívumot alkotók, jóllehet három-négy embernél több nem tartozik egy-egy társaságba. Beszélgetésük legfőbb anyagát Babits, a Nyugatosok (Kosztolányi, Illyés Gyula stb.) és a legutóbbi idők vezérének, Németh Lászlónak elvei és írásai szolgál-tatják. A „Nyugat“ előttük — legalább is kezdetben — a haladás szimbóluma. Még nem is régen egyetemi hallgatóink véleményének kialakítására igen nagy hatással volt. Újabban érdeklődésük mind-

inkább a modernebb folyóiratok felé fordul (Válasz, Tanú stb.). Az ezek által felvetett kérdések gondolkozásukat erősen befolyásolják. A legutóbbi idők alkotásait a múlt irodalmától radikálisan elkülönítik, s szemléletükben a most alakuló irodalom elfogultan szubjektív értékjelzést kap. Ítéleteik és kijelentéseik fölényes színűek, a múlt felé mosolyt, a jelen felé túlzott sokra-tartást tartalmaznak. A jelen egy-könyvű írói sokkal „szenzációsabbak“, mint elődeik (elsorolni nem érdemes az egyes neveket, mert csak rövid időre emlegetik őket). A legjobb kritikákat szerintük a „jólmegmondta“ kritikusok írják, míg a múltat a legmodernebb irodalomtörténész, Szerb Antal mutatja be a leghívebben. Ha ezt a harcias szellem szeretetét tovább nyomozzuk, Babits Mihály szemléletéhez jutunk vissza. Az ő pesszimizmusának téves felfogásával az egyetemi hallgatók most bemutatott csoportja hajlandó minden öröklött jelenséget sötétebb színben látni. Az Akadémia és az irodalmi társaságok működését elveikkel ellenes magatartásúnak mondják és ebből érthetően, a maguk helyzetének megítélésében is hajlamosak forradalmibb kijelentésekre. Még erősebb Németh László hatása, akinek új elméleteit vakon elfogadják. Az új humanizmus jelszavassága az ő jelszavuk is, merész elgondolású tervei az ő programjuk pontjai is. Nem egy esetben elveszítik a helyes tájékozódást belső életük és tanulmányaik kárára, s az irodalmi radikalizmus és a politikával telített irodalom szószólói lesznek. Látásuk hézagossága, megítéléseik egyoldalúsága, minden örvendetes életerejük mellett, eszmecseréjüket ellentmondásokkal és meg nem értékekkel tarkítja, vagyis a fentebb említett nyugalmi csoporttal szemben ők az ellenkező hibába esnek: túlságosan előre irányzott tekintetük miatt a jelen realizmusáról feledkeznek meg. S ezért az ő körükben sem találunk megnyugtató helyzetet.

AZ EDDIG VÁZOLT képek az újabb és legújabb magyar irodalom ismeretét mutatták be. A megállapítások a közölt formában elsősorban a bölcsészhallgatókra érvényesek. Ehhez viszonyítva, az egyetem két másik világi kara hallgatóinál található irodalmi kép részben kevesebbet, részben talán többet mutat. Az orvostanhallgatók, a középiskolások legkultúraltabb rétege, műveltségük ellenére a legkevésbé haladnak tovább. Olvasásuk, érdeklődésük egészen más irányú fejlődése miatt, igen rendszertelen formát vesz föl. Tájékozottságuk elveszíti közvetlenségét és emiatt szelekció és értékkülönbség nélkül olvasnak. A bölcsészekkel kapcsolatban jellemzett két típustól eltérően az orvostanhallgatók között úgyszólván semmiféle irodalomszemléletet nem látunk kialakulni. Az irodalom előttük csak szórakozást nyújtó eszköz és, bár sokat olvasnak az említett kategóriák mindegyikéből, az olvasáson túlra nem igen jutnak. Az irodalom számukra mint szellemi érték nem jelentős, tudatos hatást nem is tesz. Mindent elolvasnak, ami kezük ügyébe esik. Az aktivitásnak legkisebb fokát: a könyvért menést, válogatást csak elenyészően csekélyszámú medikusnál ellenőrizhetjük, mivel a könyvtárak látogatásának hozzávetőleges számszerűsége az orvostanhallgatókra kedvezőtlen, negatív adatot ad. Az Egyetemi Könyvtárt (és most nem a szakirodalomra tekintünk) bölcsész és jogász

használja túlnyomó többségben. Orvostanhallgató a szépirodalmi művek kikölcsönzői között alig található. A Fővárosi Könyvtár budapesti fiókkölcsönzőiben (évi 1 pengő tagdíj ellenében!) az egyetemi hallgatók a tagok létszámának 10%-át sem teszik ki (az egyetemi hallgatóknak mintegy tizedrésze tag), ennek felét bölcsész, a megmaradt részt $\frac{2}{3}$ — $\frac{1}{3}$, arányban jogász és medikus alkotja.¹ E pár adat szomorú biztossággal mutatja az intenzívebben olvasó hallgatók elenyészően csekély számát, de az orvostanhallgatókra még súlyosabb, mivel alapján még száz könyvtárlátogató medikust sem lehet kimutatni.

A joghallgatóknál más a helyzet. A jogász a vizsgált szempontból a kulturált orvostanhallgató és a nagy részében másodlagos tehetségű bölcsész között áll. Műveltségük széles alapú, bár fölületes, viszont a legmozgékonyabb percepció képességük nekik van. Mindazt ismerik és olvassák, amit a bölcsészekkel kapcsolatban fölemlítettünk, de érdeklődésük erőteljesebben nyilvánul meg. Nem a költészetet, az irodalmat önmagáért, keresik mint tanárjelölt kollégáik, hanem a gondolatokat, elveket közlő írásokat, amelyekből hasznuk származhatik, amelyekből megismerhetik a szociális, társadalmi stb. kérdéseket. Az ilyen szempontú könyvek ezért leginkább az ő kezükben láthatók (Kassák, Kodolányi). Ez a megfogalmazható és politikai érdeklődésükkel magyarázható szempont, ha töredéke is csak a helyes irodalmi szemléletnek és ha abszolút mértékkel mérve vitatható is, mégis méltánylandó eredmény, az orvosok szempontnélküliségével és a bölcsészek félénk tapogatózásával, vagy alaptalan harciasságával szemben.

Még egy területen illeti elsőbbség a jogászok komoly rétegét. (A joghallgatók nagyon jelentékeny mezei hadára sem a fenti, sem a következő megállapítások nem vonatkoztathatók.) A külföldi irodalom ismerete körükben a legegységesebb. Él bennük az „inkább eredetiből” kultúrigénye és pl. az Egyetemi Könyvtár idegen nyelvű regényeinek legnagyobb részét ők kölcsönzik ki. A többi fakultás hallgatóiban közel sincs meg a külföldi irodalom iránt ilyen élénk vágy. Az egyetemi hallgatók átlaga nem látja a külföldi írásoknak nagy kultúrközvetítő jelentőségét és még nyelvtudása mellett is megelégszik a fordított könyvek nyújtotta ismeret teljességgel. A hallgatók többségében nem él annak a fölismerése, hogy a fordításban elérhető regények nem közölnek mindig időszerű problémát, s jórészükben csak a hazai szóra-koztató célra nem elegendő termékek kiegészítésére szolgálnak. Nem fedezik föl, hogy a sznobista póztól mentes külföldi irodalomtisztelet a hazai irodalom igényben megnyilatkozó erősítését is szolgálja. És nem jutnak el addig, hogy az európai látókör a hazai érték emberibb megbecsülését eredményezi. Bizony még a bölcsészek is az eredeti nyelvű irodalomhoz csak szakjuk irányában jutnak el és ennek következtében: a német-szakos nem ismeri a francia irodalmat és viszont. A fordítások, hiába, nem tudnak segíteni a helyzeten.

A német irodalom behatóbb ismeretét az általánosan ismert nagy nevek határolják. Elsősorban Thomas Mann, Wassermann művei a

¹ A Fővárosi Könyvtár évkönyve. 1934.

leggyakrabban forgatónak. Míg Heinrich Mann, A. Zweig (a Grisát nem számítva), közel sem jelentőségük arányában olvasottak. Werfel és Stephan Zweig igazi megértői sincsenek sokkal többen, bár könyveiknek népszerűsége első sorba állítható. A névsort egypár divatosan föltűnt író be is fejezi, mint Fallada, Kästner stb., míg a fordítások által figyelmet nem keltett irodalom merőben ismeretlen marad.

A francia irodalom népszerűbb, mint a német. Ezt a fordítások nagyobb száma és a könyveknek, a németekkel szemben inkább művészi jellege magyarázza; a franciák általános emberi fejtegetései, különösen az utóbbi időben, nagyon kedveltek. A kiadók a közönség kívánsága szerint elég egységes rendben hoznak francia regényeket és ennek tulajdoníthatólag az egyetemi hallgatók előtt a legújabb francia irodalmat Mauriac, Gide, Maurois, Malraux elég széles körben képviseli. Természetesen, Prévost, Benoit és a „könnyűek“ sem hiányoznak. A régiebb irodalomból egyedül Anatole France és Flaubert a gyakrabban forgatott, míg pl. Zola, Balzac letűnőben van, amint a közelmúlt legnépszerűbb francia írójának, Romáin Rollandnak is egyre kevesebb híve akad. Ezenkívül azok, akiket magyarul nem lehet megismerni, vagy legalább is kevésbé (pl. Proust), már legfeljebb csak nevük szerint ismerősek.

Azonban ez a népszerű irodalom sem váltja ki teljes hatását az egyetemi hallgatók között. A könyvek lélektani és művészi értékét, még ha meg is érzik, tudatossá nem tudják tenni. Ezen a területen, a francia irodalommal szemjben mutatkozik meg legjobban irodalmi alapismereteik hiánya. Itt, ahol nem a tartalom, a mese a hangsúlyozott, hanem a rajta keresztül megnyilatkozó művészi cél, itt világlik ki, hogy az egyetemi hallgató lelkében nincs meg az a filozófiai-esztétikai-irodalmi műveltségi alap, melyet pedig rendszeres olvasással elsajátíthatott volna.

Az angol irodalmat, a fordítások legújabb termékeit leszámítva, ismeretlenség burkolja be a hallgatók előtt. A világháború utáni sajátosságán konzervatív angol irodalom főképviselei: Galsworthy, Huxley, Maugham, jobbra csak neveikkel ismertek (még inkább a szüntelen emlegetett Joyce). A Forsyte Saga sorozatba ugyan belekezdnek, de végére nem sókan jutnak. Huxley magyar fordításai nagyon pongyolán képviselik az angol eredetit, így róla mindenben megbízható kép nem is alkotható. Wells nagyszámú és olcsó fordítása ellenére sem nagyon népszerű, a többi angol író még idegenebb tőlük. Olvasnak ugyan Conradtól, Chestertontól, Benett-től, de irodalmi ismeret-tartalmuknak csak határán rögződnek ezek a könyvek. (A különtségével kitűnő Lawrence ellenben népszerűbb.) Az angol irodalom idegenszerűségét nem igen lehet enyhíteni, az angol életforma tőlünk különböző voltát nem lehet teljesen hatáskülönívé tenni. Ez magyarázza pl. hogy Shaw minden lefordítottága mellett sem kedvelt. Az angol regényirodalom a vázoltnál teljesebb ismeretére azonban mégis csak szükség volna.

Érdekes viszont, hogy az amerikai irodalom közelebb áll hozzájuk. Sinclair Lewis, a néhány évvel ezelőtt nagyon sokat emlegetett Dreiserrel együtt, egy-egy átfutó név kíséretében (akik közül, különösen a

jogászok kezében állandóbb szocialista Upton Sinclair emelkedik ki), népszerűvé teszi előttük az amerikai irodalmat, s szívesen olvassák a könyveket. A többi nemzet irodalma csak egy név megrögződésében kerül eléjük. Így ismerik és általánosan olvassák Reymont, Hamsun, Lagerlöf, Pirandello, Papini, Undset, stb. könyveit, anélkül azonban, hogy azok az író személyénél többet jelentenének számukra.

A fenti névsor az elsorolt adatok alapján talán minden megjegyzés ellenére kielégítőnek lenne mondható, ha az említettek teljessége az egyes hallgatókban élne. Azonban sem e teljességet, sem pedig — ismét csak — a további ismeretek felé irányuló szándékokat nem tapasztalhatjuk az egyetemi hallgatókban. A nyelvi akadálynál sokkal súlyosabb oka van ennek. Említettük, egy pár odavetett mondatrészletben, hogy az irodalommal élő egyetemi hallgatók többsége a hazai, háború előtti légkörből táplálkozó regények társadalmának szemléleténél állapodik meg. Ez a szemlélet egykedvű, csak felületet látó szempontokat épít ki bennük, s mivel elzárja érdeklődésüket az újabb, felfogásukkal szembenálló, frissebb jelenségek elől, érthető, hogy az említettek Pató Pál attitűdjével nézik az áramló kultúréletet. A jövő tanárok, orvosok, jogászok irodalmi műveltségéről van szó, s az ő érdekükben, a jövő társadalmá elitjének érdekében lenne szükség szerves egyetemi irányításra. A szak-szemináriumok a vizsgaelőkészítésen kívül az irodalmi irányítás feladatát is elvégezhetnék, a külföldi irodalom rendszeres, kultúrát építő ismeretét intézményesen terjeszthetnék. Mert enélkül az említett nagy réteg mindenkor meg nem értéssel fogja nézni az új törekvéseket és a vázolt irodalmi levegőben élve egyéb műveltségi területek megragadására sem kap soha ösztönzést. Filozófiai és esztétikai műveltsége csak a mélyebb problémákat elemző irodalom ismerete nyomán indulhat el és erre nem mellőzhető terület a külföldi irodalom sem.

AZ EDDIGI megállapításokban a modem irodalomra vonatkozó tapasztalatokat és az egyetemi hallgatók irodalmi ismeretének pozitív oldalát tártuk föl. Azt néztük, mit olvasnak a hallgatók nagy átlagban? Most annak elsorolása következik: mit nem olvasnak? A régi irodalom ismeretének fölvetett kérdésére egészen vigasztalan feleletet kapunk. Kiviláglik: az egyetemi hallgatók súlyos többségében a fejlődés gondolatának már említett hiánya mellett a történeti érzék és a történeti beállítottság minimumát sem találhatjuk meg. Az elmúlt korok irodalma nem ébreszt érdeklődést bennük. Az ú. n. klasszikusokat nem olvassák, mivel megelégszenek a középiskolai éveik alatt szerzett anyaggal és benyomásokkal. Jósika, Jókai, Eötvös, Kemény megmerevített alakjai irodalmi szemléletüknek, s nincs az a jótékony, akár szellem-történeti erő, mely élővé varázsolhatná őket. Hozzájuk hasonlóan a külföldi írók közül is csak az újabb írók műveit olvassák és aki nem lett részese egyetemi éve előtt pl. a Klasszikus Regénytárból kiszüremlő tájékozottságnak, egyetemi hallgató korában már restelli műveltségét kiegészíteni. Általános hit közöttük (a művelt nagyközönség hite is), hogy a régi idők írója és még az elmúlt század utolsó évtizedeinek irodalma is idejét múlta s legfeljebb mint kordokumentum, irodalom-

történeti szempontból lehet érdekes. A bennük megnyilatkozó emberi vágyakat, kifejezéskereséseket, formatörekvéseket nem a modern ember analóg megnyilatkozásai elődjeinek nézik. Ezen állapot egyik magyarázóját már említettük a középiskolai irodalomtanítás hiányos módjában. Részletesebb megokolása másirányú fejtegetést kívánna; mindenestre sajnálatos körülmény, hogy a hallgatóknak ilyen fogyatékos a történeti érzékük. Ez minden irodalmi hiányosságuk fő okozója. Történeti beállítottság nélkül sem a továbbhaladás, sem a ma termékeinek fejlődési szemszögből való megértése (tehát objektív kritikája) nem lehetséges, még kevésbé a múlt irodalmának élő szeretető.

A mélyebb és történetileg megalapozott irodalmi szemlélet hiánya mellett már nem is tűnődhetünk az egyetemi hallgatókban élő verskultúra kezdetleges fokán. A vers szeretete csak egységes és mély irodalmi ismereten épülhet föl. Éppen az a két követelmény ez, melynek hiányát igen érzékenyen panaszoltuk. Még leginkább a bölcsészek kezében fordulnak meg verskötetek, de az értésnek és érzésnek csak tompa csillogása mellett. A többségben azonban itt is a legridegebb közöny nyilvánul meg a verssel szemben. Verset esetleg kényszerűségből átfutnak, de pl. még Petőfi költeményeit is csak annyiban olvassák, amennyiben a kezükben megforduló könyvek idézetei között Petőfi-strófák akadnak. Akárhány magyar szakos tanárjelölt a középiskolában könyv nélkül megtanult és még emlékezetében zsongó verssorok egyedüli ismeretével megy vizsgáira. Arany János hasonlóan a középiskolai értékítéletek és ismeretek alapján él lelkükben, fölfedezésére, a maguk verejtékes élményévé tevésére nem indulnak el. Sem Aranyéra, sem a többi, rá gondolásban tisztelt, de lelki mivoltában ismeretlen „klasszikus.”-éra. Néha-néha a mindenki számára kötelező irodalmi kollégiumok egyes óráin, vagy az újdonság ízével ható folyóiratcikkek hatása alatt el fogja őket a rajongás, csodálkozó arccal lapozgatnak az előadó professzorral, vagy a fölfedező cikkíróval a verskötetekben, de amint elhangzik a szó, vagy véget ér a betűsor, kíváncsiságuk a régi idegenségbe zuhan. Adyt csak a legfrissebben fölkerült korosztály ismeri tüzetesebben, bennük még élnek a középiskolában kipirult arccal olvasott sorok, de ez is hunyt tűz már, szemléletre indító lobogássá aligha válik. A későbbi években ők is bele hullnak majd a verssel szemben a közönybe. S ez a közöny nemcsak a klasszikusokra vonatkozik, hanem a modemekre is. Nem nagyon sokan ismerik Reményik, Áprily, Mécs verseit, semmivel sem többen Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, az egy lélekzettel régebbi nemzedék költeményes köteteit. A legújabb poéták neve elég gyakran fölhangzik (különösen a poéta-inasok beszélgetésében), de csak aszerint amint a pillanatnyi aktualitás felszínre hozza verseiket.

A verskultúra ilyen szegényes ábráját a teljesség kedvéért sorakoztattuk föl. Az irodalmi műveltség e részének lendületét csak többi területének megerősödése után várhatjuk, s ezért most nem is szükséges továbbfűzni a szavakat.

Az elmondottak összegezése a következőképpen hangzik. Az egyetemi hallgatók túlnyomó nagy része az irodalomra csak mint mellékes és esetleges szórakoztató eszközre tekint. Az állandóbban olvasók

körében sem él egységes irodalmi ismeret s nem él irodalmi kultúrájuk fejlesztésének vágya sem. Nem törekszenek az irodalom egységes, történeti és világirodalmi perspektívájú szemléletére. Rapszodikus olvasásmódjuk nem indíthatja meg irodalmi kontemplációjukat és ez a tény egészében megakadályozza az irodalmi műveltség határozott szempontokon építő alakulását. Csupa negatív mondat. £ negatívumok megváltoztatására minden módot fel kell használni, mert a jövőndő szellemi felső tízezer, a vezető elit kultúrképének alakulásáról csak akkor beszélhetünk, ha e hiányok megszűnése után az irodalmi műveltség kifejtheti építő erejét.

KENYERES IMRE